

UVAJANJE UČINKOVITIH STRATEGIJ IN PRISTOPOV PRI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU OTROK Z MOTNJAMI AVTISTIČNEGA SPEKTRA (MAS) V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

V okviru podprojekta sta bila izvedena oblikovanje in priprava strokovnih podlag za prilagoditve kurikula za vrtce za otroke z MAS.

Namen in cilji podprojekta

Cilj v podprojektu je bil razviti tako obliko predšolske vzgoje in izobraževanja, ki bo otrokom z MAS omogočila učenje, razvoj spretnosti in sposobnosti ter omilila posledice njihove motnje. Zgodnja vključitev v ustrezno obliko vzgoje in izobraževanja in specifična obravnava, prilagojena posebnim potrebam vsakega posameznika z MAS, močno izboljšajo njegovo sposobnost učenja, komunikacije in odnosov z okoljem.

Opis vsebine z aktivnostmi podprojekta

Predšolski otroci z MAS so skupina otrok s posebnimi potrebami, ki znotraj kurikula za vrtce v prilagojenem programu potrebujejo posebne prilagoditve izvajanja ciljev in primerov dejavnosti, cilje specialnopedagoških dejavnosti in specialnodidaktičnih priporočil ter metod za delo.

Avtizem je kognitivna motnja, ki je nevrobiološko pogojena in vpliva na vse vidike socialnega razvoja.

Otroci z MAS izkazujejo kakovostne težave na področju socialnih odnosov, komunikacije, razumevanja in domišljije. Gre za kompleksen koncept, ki zajema različne stopnje in intenzitete oviranosti. Po MKB 10 je avtizem uvrščen v skupino

pervazivnih razvojnih motenj. Za te motnje so značilna kakovostna odstopanja v vzajemnih socialnih interakcijah in vzorcih komunikacije ter utesnjen, stereotipen, ponavljajoč se repertoar interesov in aktivnosti. Ta kakovostna odstopanja vplivajo na funkcioniranje otrok v vseh okoliščinah in lahko ovirajo njihovo napredovanje v vseh stopnjah njihovega razvoja.

Otroci z MAS imajo različne intelektualne sposobnosti. V najzgodnejšem, predšolskem obdobju je zelo težko opredeliti stopnjo intelektualnega funkcioniranja, saj je zaradi oviranosti na področju komunikacije in socialnih odnosov večinoma težko aplicirati standardne razvojne teste in teste intelektualnih sposobnosti. Pomembno je, da se v tem zgodnjem obdobju osredotočimo na obravnavo in razvoj področij, kjer so primanjkljaji najizrazitejši, ter otrokom s prilagoditvami omogočimo pogoje, v katerih lahko napredujejo.

Zaradi primarne oviranosti v komunikaciji in socialnih odnosih so najprimernejši prilagojeni programi za otroke z govorno-jezikovnimi motnjami, ki jih je treba dopolniti s specialnimi predmeti, kot je usvajanje socialnih spretnosti in veščin. Ne glede na program, v katerega je otrok vključen, je pri izvajanju programa treba upoštevati specifične značilnosti otroka z avtizmom in ustrezno prilagajati:

- pristop in metode dela v oddelku,
- vsebine,
- didaktične pripomočke,
- preverjanje in ocenjevanje,
- prostor idr.

Za otroke z MAS je treba načrtovati tako akademske kot neakademske cilje, saj jih je treba naučiti tudi takih spretnosti, ki se jih otroci brez avtizma naučijo spontano (npr. socializacije, komunikacije, skrbi zase ...).

Vzgojno-izobraževalni cilji morajo biti primerno načrtovani glede na dolgoročne cilje, biti morajo vezani na specifične, z realnim življenjem povezane cilje, za otroka morajo biti smiselni in razvijati morajo tiste nujne veščine, s katerimi bo otrok lahko

napredoval po kurikulumu. Cilji morajo biti tako strukturirani, da jih bo otrok zmogel doseči in se bo počutil uspešnega. Nekateri cilji so takoj razumljivi in imajo takojšnje praktične učinke na otrokovo samostojnost (npr. navajanje na čistočo), drugi pa so na manj očiten način povezani s končnim ciljem – neodvisnostjo in samostojnostjo.

Zaradi velikih posebnosti v funkcioniranju otrok z MAS je treba aktivno razmišljati o dopolnitvi kurikula za vrtce v prilagojenem programu za otroke s posebnimi potrebami s kategorijo: »otroci z motnjami avtističnega spektra«.

Uporabljene oblike in metode dela

Sodelujoči v podprojektu so spremljali otroke z MAS vsak na svojem področju. Izmenjavali in analizirali so spoznanja, ovrednotili in iskali optimalne rešitve za težave vsakega posameznega otroka z MAS v skupini.

Na podlagi opažanj je bil za vsakega otroka izdelan individualiziran program dela, izbrane potrebne metode, pristopi in prilagoditve. Timsko sodelovanje je potekalo sproti in tekoče.

Ker narava težav otrok z MAS prizadene celotno družino in ti otroci niso sposobni samostojno prenesti pridobljenega znanja v novo situacijo, je bilo delo z družinami poglobljeno tudi z dodatnimi srečanji s starši oziroma starši in otroki.

Pri projektu smo uporabili naslednje oblike dela:

- izvajanje programa s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo v skladu s »smernicami za delo v oddelkih za predšolske otroke z MAS«;
- za boljše sledenje napredka v skupini smo dosledno zapisovali posebnosti pri doseganju ciljev posameznega otroka;
- odvijale so se individualne obravnave logopeda, fizioterapevta in delovnega terapevta;
- odvijalo se je svetovalno delo;

- izvajalo se je individualno in skupinsko delo s starši;
- izvajalo se je timsko delo, evalvacije, diskusije.

Rezultat podprojekta

Pri delu s predšolskimi otroki z MAS smo preverjali uporabnost in učinkovitost različnih metod in pristopov, ki so primerni za delo s to populacijo otrok. Ugotavljamo, da potrebujejo otroci na vseh področjih aktivnosti ustrezne in zelo izrazite prilagoditve. Dejavnosti se izvajajo s ciljem zmanjšati manifestacijo motnje in omogočanjem maksimalnega socialnega, kognitivnega in emocionalnega razvoja.

Ugotavljamo, da so »smernice za delo v oddelkih za predšolske otroke z MAS« ustrezna podlaga za načrtovanje dela z otroki z MAS, vendar je treba zaradi različnih primanjkljajev in njihove intenzitete delo za vsakega otroka načrtovati izrazito individualno.

Izobraževanje, specifična obravnava, vzgojni programi oziroma metode so bili prilagojeni posebnim potrebam otrok z namenom izboljšati njihovo sposobnost učenja, komunikacije in odnosov z okoljem.

Otroci z MAS pri specialpedagoških dejavnostih oz. pri vseh dejavnostih kurikula potrebujejo specifične stimulacije, ki so bile ustrezno prilagojene tako, da so se izvajale s ciljem zmanjševanja manifestacij motnje in omogočanjem maksimalnega socialnega, kognitivnega ter emocionalnega razvoja. Pri razvoju komunikacije so bili uporabljeni razvojno naravnani pristopi, ki sledijo stopnjam normalnega razvoja otroka glede na trenutne komunikacijske sposobnosti otroka. Otrokom, ki so to potrebovali, je bilo omogočeno učenje komunikacije po sistemu PECS. Za boljše razumevanje časa in navodil smo uporabili slikovni material. Pri delu smo prav tako uporabljali principe sistema ABA, TEACCH-a, funkcionalnega učenja in senzorne integracije.

Nekateri otroci z MAS ne govorijo. Tisti, ki pa govorijo, pogosto ne morejo jasno povedati, kaj želijo oz. potrebujejo. Velike težave imajo tudi z razumevanjem povedanega – pogosto se oseba z MAS sploh ne zaveda, da govorimo z njo, ne razume povedanega zaradi prezahtevnega jezika. Druge komunikacijske težave pa lahko nastanejo zaradi težav socialnega razumevanja, posebnih interesov itd. Treba je bilo ugotoviti, kaj in kako je drugače v otrokovi komunikaciji, in najti temeljni razlog, zakaj.

Zaradi vseh navedenih težav je treba govor/komunikacijo pri učenju otrok z avtizmom prilagoditi in:

- ❖ spodbujati očesni kontakt;
- ❖ razumeti in prepoznavati poimenovane stvari, uporabljati vizualna sredstva;
- ❖ uporabljati zahtevo, prošnjo;
- ❖ uporabljati slikovne urnike za razumevanje zaporedja;
- ❖ podaljšati čas za obdelavo informacij;
- ❖ najprej nasloviti otroka, potem podati navodilo;
- ❖ poenostaviti, skrajšati jezik;
- ❖ ne uporabljati metafor, prenesenega pomena;
- ❖ uporabljati preproste, jasne besede;
- ❖ uporabljati kratka, enostavna, jasna navodila;
- ❖ naštevati stvari v vrstnem redu, kot naj bi se zgodile;
- ❖ uporabljati vizualno podporo pri podajanju navodil;
- ❖ uporabljati komunikacijo s slikami: PECS;
- ❖ uvesti sistem nagrajevanja;
- ❖ uvesti dnevne zapiske za starše, saj otrok z MAS težko komunicira o stvareh, ki niso neposredno v povezavi in njegovi bližini;
- ❖ izvajati učenje igre in izmenjave vlog, saj imajo velike težave pri izražanju, razumevanju občutenj.

Glede na senzorične posebnosti otrok z MAS in njihove vedenjske težave smo za zmanjšanje pojavnosti le-teh:

- ❖ prilagodili prostor, tako da smo umaknili moteče dejavnike;
- ❖ organizirali kotichek za individualno delo;
- ❖ pripravili njim primerne didaktične materiale,
- ❖ z organizacijo prostora omogočili možnosti za izvajanje gibalno-govornih stimulacij;
- ❖ v posebnem koticčku skupine smo otrokom omogočili individualno obravnavo, ki je bila potrebna na področjih odpravljanja vedenjskih težav, pridobivanja osnovnih komunikacijskih spretnosti, pomoč na področju motorike, sensorike, grafomotoričnih spretnosti idr.

V delo v skupini vključujemo principe ABE, senzorne integracije, TEACCH-a, funkcionalnega učenja. V skupini sta stalno prisotni dve osebi, tako delo poteka pretežno v dvojicah – vsaj dva otroka sta tako lahko vedno vodeno aktivna.

Delo zaradi težav otrok poteka na vseh področjih počasneje. Veliko časa namenimo otrokovi skrbi zase (hranjenju, oblačenju, navajanju na čistočo ...). Otrok ima dovolj časa, da dejavnosti lahko sprejme, jih razume, usvoji in samostojno uporabi pridobljene spretnosti. Ker je razumevanje sveta za osebe z MAS težko in ker imajo radi stvari, ki so predvidljive, smo uvedli dnevno rutino in slikovne urnike dela. Tako vsak od otrok natančno ve, kaj sledi, kje je določena stvar v prostoru, in se tako bolje znajde v skupini. Otroci z MAS se prav tako kot drugi otroci učijo hitreje, če so za to motivirani. Vendar pa njihov posebni način doživljanja sveta vpliva na izbiro motivacije. Otrokom ne zadošča socialna pohvala oziroma zanje nima pomena, zato kot nagrado uporabljamo njihova posebna zanimanja (določene igrače, listanje kataloga, vrtenje, tudi hrana ...). Tako nagrajevanje pa mora biti nadgrajeno s socialno pohvalo, končnim ciljem, da otroka sčasoma motivira tudi in predvsem socialna pohvala. Pri učenju in podajanju informacij uporabljamo slike, saj se otroci z MAS pogosteje učijo vizualno in z vizualizacijo hitreje razumejo ter si zapomnijo sporočeno. Tako je govorjena informacija dobila še vizualno podporo, ki ostane vidna tudi takrat, ko je beseda že izginila.

Otroci pogosto potrebujejo dalj časa za usvajanje določenega cilja, cilji so enostavni, pogosto zamenjamo področje, se oddaljimo danemu cilju, ker v danem trenutku za predvideno področje otrok ne pokaže interesa, cilji so prilagojeni njihovim sposobnostim in zanimanju, na določenih področjih izkazujejo veliko zanimanje in lepo napredujejo, spet na drugih uporabljamo dodatne motivatorje, da bi vsaj malo spodbudili zanimanje za dejavnost ... Pri zastavljenih ciljeh upoštevamo še specifične cilje, ki so prilagojeni otrokom z avtizmom. Pri vseh dejavnostih izhajamo iz otroka in upoštevamo njegove ključne težave na področju socialne integracije, komunikacije in imaginacije. Skozi leto sodelujemo na prireditvah, vadbenih urah in tudi z otroki iz drugih skupin ter otroke z MAS tako počasi učimo interakcije z vrstniki.

Uporabnost rezultatov podprojekta

S podprojektom smo praktično preizkusili način dela s skupino otrok z MAS v predšolskem obdobju. Pridobili smo številne izkušnje tako glede ocene funkcioniranja otrok kot glede izbire ustreznih pristopov, metod in prilagoditev ter njihove uporabnosti in učinkovitosti pri delu z otroki z MAS.

Sodelujoči v podprojektu

V podprojektu, njegovi pripravi in izvedbi je skupaj sodelovalo 7 strokovnih delavk in delavcev.

Skupaj je bilo v podprojekt vključenih 6 otrok z MAS, ki obiskujejo oddelek vrtca v Centru za sluh in govor Maribor.

Zunanjih partnerjev nismo imeli.

Strokovna skupina podprojekta: Klavdija Ambrožič, Petra Greiner, Aleksandra Heric, Jasmina Petovar, Vanda Radović Marinković, Nives Skamlič in Alenka Werdonig.